

Nina ČENGIĆ | TERMINOLOŠKA ANALIZA KORPUSA STAROGRŠKIH MEDICINSKIH TEKSTOV

Izvleček

Lingvistična raziskava hipokratskih tekstov, utemeljena na modelnem pristopu analize diskurza, je razkrila vrsto specifičnih značilnosti, ki se udejanjajo formalni ravni in ki se jih da interpretirati kot karakteristike strokovnega diskurza hipokratske medicine. Formalne specifičnosti hipokratskega diskurza nastajajo deloma pod vplivom predsokratske filozofije (eksplanatorni modeli) in sofistov (retorične strategije), deloma pa se formirajo pod vplivom pravil javne komunikacije (prepričljivost, učinkovitost komunikacije, vloga publike), saj se strokovni medicinski diskurz udejanja kot eden izmed diskurzov javne domene v antični Grčiji..

Abstract

Linguistic research of Corpus Hippocraticum, based on the method of discourse analysis, revealed many specific features on the formal level and can be interpreted as characteristics of a scientific discourse of the Hippocratic medicine. These formal characteristics emerge partly under the influence of Pre-socratic philosophy as well as the Sophists (rhetorical strategies), and partly with consideration of the rules of of public communication (persuasiveness, communicative efficiency, the role of the audience), as the scientific discourse of the Medicine functions as one of discourses of the public domain in the Ancient Greece.

Medicina v grški antiki in formiranje njenega diskurza

Materialni in miselni dosežki grške civilizacije se nahajajo v temeljih tradicije Zahoda, kar predstavlja izhodišče za različne in številne sodobne raziskave antike. Pričujoče delo je fokusirano na antično grško racionalno medicino, katere pojav velja za zelo pomemben dogodek v intelektualni zgodovini antične Grčije. V novi tradiciji filozofskega pristopa naravi in naravnim fenomenom je antična grška racionalna medicina prvič ustvarila nove teoretične in praktične medicinske sisteme, brez magičnih in religioznih elementov. Nastal je nov koncept zdravja in bolezni, ki v teh fenomenih vidi naravne dogodke, podvržene naravnim zakonitostim, ki jih je možno empirično raziskovati. Glavni pisni spomenik in vir racionalne medicine iz antične Grčije je zbirka *Corpus Hippocraticum*, korpus tematsko in kronološko različnih spisov anonimnih avtorjev, zbranih okrog imena najslavnejšega antičnega zdravnika Hipokrata. Antično medicino lahko

raziskujemo s stališča različnih sodobnih znanstvenih disciplin. Kot temelj zahodne medicine je del zgodovinsko-medicinskih raziskav. Ker v začetkih antične grške racionalne medicine pogosto iščemo začetek zahodne znanosti, se raziskovanje le-te izvaja tudi v okvirjih zgodovine znanosti. Antični grški medicinski teksti so bili v tradicionalnih filoloških raziskavah zanemarjeni zaradi poudarka na estetskem kriteriju njihovega vrednotenja. Recentni trendi obnavljajo interes za korpus antičnih grških neknjiževnih besedil pod vplivom raziskav, ki so potekale v domenah lingvistike in diskurzivne analize skozi nekaj preteklih desetletij. To delo je oblikovano na podlagi tradicije sodobnih obravnava antike, ki v besedilih na področju racionalne grške medicine, kot delu korpusa antičnih strokovnih besedil, vidijo odraz antičnega strokovnega in znanstvenega diskurza, in katere z gledišča antične strokovne in znanstvene komunikacije raziskujejo njihove formalne in vsebinske specifičnosti.

Medicinsko besedilo se tvori, strukturira in realizira na podlagi izbire iz jezikovne kode, kar opravi njen pošiljatelj. Domnevamo lahko, da bo ta izbira rezultirala z določenimi formalnimi specifičnostmi sporočila, na podlagi katerih bo medicinsko besedilo na formalni ravni različno od drugih knjižnih, historiografskih ali filozofskih besedil. Formalne specifičnosti medicinskega besedila se v največjem deležu realizirajo na terminološki in sintaktični ravni, pojav le-teh pa je sprožil oblikovanje hipoteze o medicinskem diskurzu, vrsti posebnega sociolektskega registra, ki se ga v zgodovinskem kontekstu antične Grčije lahko opazuje kot enega najstarejših, če ne celo prvih profesionalnih žargonov.

Kontekstualna določitev razvoja starogrške medicine

Tradicionalno mnenje je, da je največji del medicinskih spisov iz hipokratske zbirke nastal v časovnem obdobju med 450. in 350. letom pr. n. š., zaradi česar se profesionalni diskurz, ki ga le-ti ohranjajo, neposredno povezuje z zgodovinskim kontekstom klasičnega obdobja. Medicinske sisteme, o katerih pričajo hipokratski spisi, opazujemo kot rezultat vsesplošne družbene in intelektualne dinamike klasičnega obdobja, toda njihovi predhodniki se pojavljajo že v arhaičnem obdobju. Arhaično obdobje je čas kontinuirane ekonomske, politične, družbene in miselne transformacije grške družbe. Ekonomske spremembe v arhaičnem obdobju so vplivale na družbeno raven, zato je na področju družbenih razmerij lahko opaziti nekatere nove fenomene. Mednje lahko prištevamo tudi specifične oblike družbenopolitične strukture, kot je polis. Polis je osrednji termin ustroja grške civilizacije, temeljna enota družbene in politične organizacije, ki kot samostojno in samozadostno mesto-država postane

kontekstualno ozadje intelektualnega, političnega in družbenega življenja Grkov. Strukturo polisa sestavljajo odnosi enakosti, simetrije in recipročnosti, kar je jamstvo za družbeno ravnovesje. Življenje polisa se organizira v domeni javnosti, novo vlogo v družbeni dejavnosti človeka pa vse bolj prevzema jezik. Premikanje družbenih in političnih interakcij v javno sfero je pomemben dejavnik demokratizacije družbe, a vrednosti, znanja in tehnike (pisava), ki so prej bile privilegirana last določenih družbenih slojev, sedaj postajajo elementi skupne kulture, dostopne vsem ljudem, odprte pogledom javnosti in podvržene kritični obravnavi. Javni jezik prispeva k ustvarjanju nove javne domene, obenem pa postaja eno izmed glavnih sredstev družbene moči.

Na intelektualni ravni je arhaično obdobje zelo pomembno za razvoj grške misli. Na vzhodnem robu grškega področja, v Joniji, se na prehodu iz 7. v 6. st. pr. n. š. pojavlja nov tip mišljenja, drugačen od mitološkega. Racionalno mišljenje je prvič zabeleženo v Miletu v 6. st. pr. n. št., povezano je z imeni Talesa, Anaksimandra in Anaksimena, velja pa za začetek grške filozofije. Poleg miletskih filozofov so znani tudi drugi pomembni zgodnji filozofi, ki jih poimenujemo predsokratiki. V književnosti, po dominaciji epike, ki ima pri Homerju in Hesiodu poleg umetniške tudi praktično didaktično dimenzijo, se od 7. in 6. st. pr. n. š. bolj poudarjeno pojavljajo lirske zvrsti z izrazito individualnostjo. Prvi znani lirski pesnik je bil Arhiloh s Para, poleg njega pa so znani arhaični pesniki Teognid iz Megare, Alkman, Tirtej in Terpander iz Sparte, Kalin iz Efeza ter Alkej in Sapfo z Lezbosa. Klasično obdobje je čas, ko moč polisa upada, v zvezi s tem pa upadajo tradicionalne vrednosti grške družbe. Spremembe na področju miselnosti so povezane z delovanjem sofistov in filozofa Sokrata, ki v žarišče obravnav uvajajo vprašanja etike, človekove avtonomije in samospoznanja. Ena najbolj vplivnih filozofskih osebnosti v klasičnem obdobju je bil Sokrat; filozofska misel klasičnega obdobja je kulminirala v besedilih Platona in Aristotela. Filozofija v klasičnem obdobju izgublja svoj značaj celovitega raziskovanja narave. Veliko število zbranih dejstev o naravnih fenomenih povzroča pritisk na vzdrževanje enotne domene filozofije narave, zaradi česar pride do diferenciacije posameznih področij raziskovanja. Kot samostojne discipline se od filozofije odcepijo geografija, matematika in medicina. Diferenciacija spoznavnih področij je pomemben proces za oblikovanje antične znanosti s širšimi posledicami tudi na drugih ravneh, predvsem na izobraževalnem področju.

Pomanjkljivosti tradicionalnega, neinstitucionaliziranega in elementarnega izobraževalnega procesa so še bolj izstopale v novih okoliščinah specializiranosti znanja, ki je zahtevalo drugačno izobraževanje in strokovno učenje. V takšnem kontekstu so se v 5. st. pr. n. š. pojavili sofisti, profesionalni učitelji, ki potujejo po grških polisih in za denarno

nadomestilo poučujejo različne discipline. Ob zgodovini, zemljepisu, antropologiji, glasbi, matematiki, astronomiji ali jezikovnih študijih (gramatika, književna kritika) poučevanje sofistov povezujemo tudi z retoriko. Javno govorjenje je bilo pomembno sredstvo politične in družbene dejavnosti, sofistična retorika pa je govorila o tem, kako govoriti in kakšno argumentacijo uporabiti v javni komunikaciji, da bi dosegli družbeni uspeh. Dejavnost sofistov kot izobraževalcev antične Grčije je spremenila obrazec atenske družbe v trenutku spoznanja, da tradicionalne prakse in ideje ne ustrezajo novi realnosti. Pestra in bogata intelektualna dejavnost sofistov je v klasičnem obdobju prispevala pri ustvarjanju nove intelektualne klime, v kateri se bodo oblikovale profesionalne družbe in njim pripadajoči profesionalni diskurzi.

Interakcija pismenosti in ustnega izražanja v 5. in 4. st. pr. n. š. pridobiva nove razsežnosti. Do arhaičnega obdobja se grška družba, ki ni imela pisave, strukturira kot družba ustnega izročila, ki komunicira s sredstvi in strategijami govorne komunikacije. Uporaba alfabetske pisave je bila omejena do klasičnega obdobja, zato se pismenost širi postopno in počasi. Pismenost je kompleksen fenomen, ki ne zajema samo tehnike pisanja in branja, ampak tudi sposobnosti, kot je razumevanje kratkega sporočila ali funkcionalne pismenosti. Zelo pomembno je poudariti, da pisanje in branje nista medsebojno pogojeni sposobnosti, ter da obvladovanje ene ne pomeni nujno tudi možnosti uporabe druge. Zdi se, da pisanje vedno dopolnjuje kakšno izmed oblik govorne komunikacije, kot je govorna prezentacija pisanega besedila z javnim branjem. Pismenost in ustno izročilo sta dinamični kategoriji, ki se skozi čas spreminjata v različnih družbenih kontekstih, v antični Grčiji pa pojav pisave ne onemogoča govorne strukturiranosti komunikacije. Kljub omejenosti dosega pismenosti se do klasičnega obdobja ustvarja znaten korpus pisnih besedil, toda zgodnji pisni diskurz se v številnih vidikih oblikuje v skladu s pravili govorne komunikacije (poudarjena ritmiziranost, narativna forma, parataksa). V klasičnem obdobju popularnost, didaktično vlogo in družbeni pomen epike in lirike prevzema drama. Do 5. st. pr. n. š. se književnost, filozofija in znanost izražajo z verzi, prozni diskurz pa se začne ustvarjati šele od 5. st. pr. n. š. naprej. Pojavljajo se tudi prva prozna besedila s področja strokovne književnosti, posvečena strokovni tematiki novonastalih intelektualnih domen, ki se delno oblikujejo kot knjižni teksti (matematične, geometrične, glasbene, medicinske razprave).

Grški jezik se je od najbolj zgodnjega obdobja realiziral kot skupina lokalno diferenciranih dialektov, na kar navajajo podatki od začetkov epigrafske tradicije. Dialektalna diferenciranost grškega jezika je specifično vplivala na antično grško literarno ustvarjalnost. Pisne forme se navezujejo na določene dialektalne posebnosti, ki so postanejo norma književne

produkcije, ne glede na avtorjev idiolekt. Tako so nastali grški knjižni dialekti, umetne jezikovne entitete, ki ne obstajajo niti v eni govorni realnosti. Najstarejši grški knjižni dialekt je homerski jezik, ki je nastal s kombinacijo jonskih znamenj na eolski podlagi. Prozno izražanje spremlja isti obrazec povezovanja žanra z določeno dialektalno formo. Prve prozne stvaritve so nastajale v sferi jonskega dialekta, zato jonski elementi postajajo jezikovna norma proznega diskurza. Razen dialektalne razmejitve se jezikovni sistem stratificira vertikalno ter spremlja temeljne procese socialne diferenciacije. Profesionalizacija družbene dejavnosti neke skupine je vrsta socialne diferenciacije, ki jo na jezikovni strani spremlja potreba po tvorbi njej pripadajoče vrste specialnega jezika. Nastaja profesionalni žargon kot sredstvo za komunikacijo specifične podskupine izvenjezikovnega univerzuma. Ta podskupina je profesionalna domena govornika profesionalnega žargona. Proces profesionalizacije idioma je zaznamovan z oddaljevanjem od splošnega vsakdanjega jezika in omejeno razumljivostjo izven profesionalne skupine. Največ odstopanj pri znamenjih profesionalnega žargona glede na splošni skupni jezik se realizira na semantični in leksikalni ravni (strokovna terminologija) in z uvajanjem posebnih sintaktičnih pravil.

Hipokratska medicina

Hipokratska medicina je aproksimativni termin, ki označuje vse racionalne doktrine in procedure povezane z osebo zdravnika Hipokrata s Kosa (ca. 460-370. pr. n. š.), opisane v anonimnih spisih medicinske zbirke *Corpus Hippocraticum*. Hipokratska medicina je najbolj znana, ni pa tudi edina racionalno utemeljena medicina v antični Grčiji. V grških virih so ohranjeni podatki o obstoju drugih racionalnih medicinskih tradicij, ki po zgledu parirajo Hipokratovi koški tradiciji, tako kot zahodna Grčija s središči v južni Italiji in na Siciliji ali knidska racionalna medicina. Tradicionalna interpretacija v teh tradicijah opazuje šole, toda na podlagi znanih podatkov ne moremo potrditi obstoja formaliziranih in institucionaliziranih medicinskih centrov, vsekakor ne v zgodnjem obdobju. Termin »medicinska šola« v okviru te raziskave označuje geografsko določanje, ko se le-to zgodi in v kolikor je to mogoče, žarišča, iz katerega se v grško področje širijo medicinske ideje, kot tudi določanje medicinskih doktrin in procedur, ki so skupne različnim medicinskiim avtorjem.

Če gledamo z gledišča do danes ohranjenega korpusa antičnih znanstvenih besedil, hipokratska medicina predstavlja eno najbolj zgodnjih pojavnosti antične znanosti, hipokratska zbirka pa enega najstarejših korpusov antičnega znanstvenega diskurza. Takšna interpretacija zahteva

predvsem natančnejšo določitev pojma antične znanosti. Termin znanost je sodobna kategorija: ne poznamo njegovega grškega enoznačnega ekvivalenta. Znanstvena dejavnost grške antike poteka kot raziskovanje o naravi (*περὶ φύσεως ἱστορία*), kot ljubezen do modrosti (*φιλοσοφία*) ali kot znanje in spekulacija (*ἐπιστήμη, θεωρία*). Terminološko pomensko neustreznost antične in sodobne znanosti spremljajo tudi težave pri določanju ostalih kriterijev znanosti v antiki. Po vsebinski strani definiramo antično znanost kot vsako znanje, ki je pridobljeno z raziskovanjem, zato je antična znanost od svojih začetkov široko, nediferencirano in nespecializirano področje; podobno je v antiki ostal nedoločen tudi predmet znanstvenega raziskovanja. Ne obstaja niti jasno definirana družbena skupina, ki bi se lahko označila za antične znanstvenike, temveč jih odkrivamo v podobah filozofov, sofistov, zdravnikov, astronomov, matematikov ali geografov. Za vse te značilnosti lahko rečemo, da so karakteristične za začetno stopnjo oblikovanja znanosti. Razen nedefiniranosti imena, domene in predmeta predstavlja poseben problem antične znanosti omejenost in neprilagojenost jezika za izražanje novoodkritih razsežnosti izvenjezikovne realnosti. Zaradi tega je en del antične znanstvene aktivnosti posvečen ustvarjanju lastnega diskurza in jezika, podrobnejši obdelavi temeljnih pojmov in kategorij, graditvi logike in ustvarjanju nove znanstvene racionalnosti. Ohranjeni podatki potrjujejo obstajanje prakse za izmenjavo znanstvenih idej in njihove kritične ocenitve, ter govorijo v prid dejstvu, da od 5. st. pr. n. š. del javne komunikacije poteka kot znanstvena komunikacija.

Znani podatki o predhipokratski medicini, ki zajemajo medicinske reference pri Homerju in Heziodu, ter obstoj religijskih in magičnih medicinskih praks opozarjajo na kontinuiteto in pestrost antične grške medicinske misli in so bistveni za dojetje konteksta, v katerega se umešča hipokratska medicina. Racionalni medicinski sistemi se ustvarjajo na podlagi medicinskega znanja z empirično observacijo med potekom daljšega časovnega obdobja. V 5. in 4. st. pr. n. š. bo korpus empiričnih dejstev temelj sintetičnega pristopa hipokratske medicine fenomen zdravja in bolezni. Nasproti temu postavlja kriterij racionalnosti hipokratsko medicino v specifično razmerje glede na tradicijo filozofske spekulacije. Grška racionalna medicina, kot jo ponazarjajo hipokratski teksti, je prva znana skupina medicinskih sistemov, ki svojo prakso in teorijo temelji na načelih racionalnega sklepanja, njeno nastajanje pa povezuje s pojavom intelektualne revolucije jonske filozofije narave in njenimi posledicami. Jonski filozofi usmerjajo človeško misel v novoodkrito domeno narave, ki postaja predmet sistematskega in neodvisnega raziskovanja. Takšen preobrat v primerjavi s tradicionalnim in arhaičnim razumevanjem človekovega neposrednega okolja je motiviral medicinske mislece, da v

domeni medicine naredijo enako in ustvarijo racionalne sisteme razlag medicinskih fenomenov. Predsokratski filozofi in antični grški racionalni zdravniki mislijo enako – da je človek del naravnega sveta in da zavoljo tega nanj učinkujejo iste zakonitosti kot na kozmos nasploh. Zgodnja filozofija narave bo medicini ponudila metodološke in eksplanatorne modele, kar bo, poleg skupnega predmeta raziskovanja, označilo začetek dolge in zelo pomembne interakcije filozofije in medicine.

Medicina in filozofija – zdravniki, predsokratiki in sofisti

Lahko rečemo, da so pozitivne posledice vpliva filozofije na medicino uporaba razuma z namenom progresivnega razvijanja medicinskega znanja in vzpodbuda za obravnavanje metodoloških zasnov medicinske domene. Hipokratska medicina je neločljiva od svojega filozofskega ozadja. Kot udeleženci pri intelektualni izmenjavi v svojem obdobju so bili hipokratski avtorji seznanjeni s prispevki, razmišljanjem in diskurzi predsokratskih filozofov. Nekateri med njimi, z željo, da bi svoje medicinske ideje postavili na trdnjše temelje, prevzemajo elemente filozofskih sistemov posameznih predsokratikov. Drugi hipokratiki se takšnemu postopku močno upirajo, saj menijo, da je medicina samostojna disciplina z razvito lastno metodo, ki edina ustvarja verodostojne temelje medicinske teorije. Med tema dvema stališčema se je razvila ena najbolj zgodnjih znanih znanstvenih razprav v zgodovini zahoda. Dinamično razmerje med medicino in filozofijo dobro ponazarja primerjava hipokratskih tekstov in ohranjenih fragmentov predsokratskih filozofov. Anaksimander iz Mileta je prvi filozof, ki naravne procese povezuje s pojmom nasprotij in njihovih lastnosti (vroče/hladno, suho/vlažno), ki bodo prek Heraklita, Alkmeona in Empedokla postale temeljni pojmi hipokratske humoralne teorije kot model za razlago zdravja in bolezni. Anaksimander je tudi avtor prvega znanega poskusa racionalne razlage porekla živali in človeka. Anaksimenes iz Mileta začetek vsega sveta in življenja vidi v zraku. Obnovljen v shemi Diogena iz Apolonije se bo zrak kot vzrok bolezni pojavil pri hipokratskih avtorjih. Vpliv treh jonskih monistov se najbolj odraža v medicinskih sistemih, v katerih se vzroki bolezni združijo v eno temeljno, pogosto materialno določeno snov. Alkmajon iz Krotona je avtor najstarejše znane teorije zdravja, ki je utemeljena na razumevanju nasprotij, strukturiranih v pare, ki samo v "ravnovesju" ustvarjajo zdravje: zdravje je proporcionalna mešanica kvalitativnih nasprotij, presežek pa povzroči bolezen. Hipokratski avtorji so sprejeli in razvili Alkmeonovo povezovanje notranjih dejavnikov z vplivi okolja pri nastanku bolezni. O opozitih govori tudi Anaksagora iz Klazomene, ki s pomočjo le-teh razlaga fiziološke procese absorpcije hrane,

rasti, prebave, pa tudi čutilno percepcijo. Atomist Levkip je poudaril pomembnost vzročno-posledičnega razmerja, enega temeljnih konceptov hipokratske medicine za razumevanje mehanizmov zdravlja in bolezni.

Od 5. st. pr. n. š. grška racionalna medicina prihaja v stik s sofisticno mislijo. Vpliv sofistike na medicino se je najbolj začutil na formalni plati komunikacije medicinskega znanja. Sofistična retorika ustvarja modele in sredstva družbeno učinkovite jezikovne komunikacije, ki jo medicina sprejema zaradi potrebe rešitve problemov, povezanih z načini komunikacije strokovnega znanja. Iz hipokratskih tekstov se vidi, kako so se v formalno-jezikovno in strukturalno raven strokovnega diskurza lahko inkorporirali elementi sofistične argumentacije in značilnosti sofističnega retoričnega diskurza, istočasno pa tudi jasno govorijo v prid dejstvu, da je ideja sofistov o družbeno prepričljivi in učinkoviti komunikaciji vplivala na tvorbo nekaterih formalnih karakteristik antičnega strokovnega diskurza.

Corpus Hippocraticum, Hipokrat in hipokratski spisi

Razumevanje narave hipokratskih besedil je element njihove interpretacije, čigar predpogoj vsebuje nekaj razmejitev. Ker se hipokratski spisi navezujejo na podobo Hipokrata s Kosa, je potrebno razmejiti njun odnos. Hipokrat s Kosa je najbolj znan zdravnik grške antike, ki je bil slaven že v času svojega življenja. Po smrti se Hipokrat pod vplivom močne apokrifne tradicije prelevi v enega izmed simbolov medicine, kot ideal sočustvujočega, diskretnega in nesebičnega zdravnika, ki mu je glavna skrb blagor pacienta. Toda zgodovinsko rekonstrukcijo Hipokratove podobe otežuje pomanjkanje verodostojnih antičnih podatkov in njihova številnost ter nezanesljivost. Kronološko relevantne biografske podatke o Hipokratu najdemo pri njegovem mlajšem sodobniku Platonu in v nekaj biografskih spisih hipokratske zbirke (*Govor ob žrtveniku*). Ohranjeni so tudi štirje Hipokratovi življenjepisi. Po teh virih se je Hipokrat rodil na Kosu 460 leta pr. n. š. v ugledni družini Asklepiadov, družini, v kateri so bili pripadniki vseh generacij zdravniki. Njegovo aristokratsko poreklo mu je omogočilo tradicionalno izobrazbo družbene elite. Del strokovne izobrazbe sta mu dala oče zdravnik ter zdravnik in gimnast Herodik iz Selimbrije, sofist Gorgija iz Leontina in filozof Demokrit iz Abdere. Kos je kraj prve faze Hipokratove medicinske aktivnosti, kasneje pa kot potujoči zdravnik potuje po Tesaliji. V globoki starosti, nekje med 375 in 351 pr. n. š., je Hipokrat umrl v Larisi, kjer je tudi pokopan. Potrebno je vedeti, da podatki o Hipokratovem življenju in dejavnosti ne omenjajo njegovih spisov. Hipokratsko vprašanje je problemska domena tradicionalnih hipokratskih

študij, ki z analizo hipokratskih spisov poskušajo izolirati spise, ki jih je napisal Hipokrat osebno. V recentnih trendih se je zmanjšala pomembnost hipokratskega vprašanja in se hipokratski spisi štejejo kot anonimni spisi medicinskih avtorjev. Vir glavnih podatkov o avtorstvu posameznih hipokratskih spisov sta Erotijan in Galen.

Hipokratska zbirka *Corpus Hippocraticum* je sestavljena iz osemindesetih spisov z medicinsko tematiko. Splošno mnenje pravi, da je nastal v helenističnem obdobju v Aleksandriji na podlagi izvirnega jedra spisov koške medicinske tradicije, katerim so se v času dodajali spisi knidske tradicije. Erotijanov seznam hipokratskih spisov iz 1. st. n. št. zrcali vmesno stopnjo v razvoju zbirke, ki je dokončana v obliki, kot jo poznamo iz srednjeveške rokopisne dediščine. Hipokratska zbirka figurira kot najstarejši ohranjeni korpus strokovnih spisov iz antične Grčije, toda njegova temeljna lastnost – heterogenost – omejuje možnosti enotnih in absolutnih opredelitev. Ob problemih avtorstva hipokratskih spisov ostaja odprto tudi vprašanje datacije hipokratskih spisov. Kljub številnim analizam, ki so v hipokratskih besedilih iskale kazalce časa njihovega nastanka, je vzpostavljena kronologija še vedno relativna in aproksimativna in večino hipokratskih spisov datira med 450 in 350 letom pr. n. š. Hipokratski spisi so različni po žanru in obliki, vrsti komunikacije, motivaciji, namembnosti in tematiki, ki jo obravnavajo. Tematska analiza hipokratskih spisov kaže, da večinoma tvorijo enotne medicinske sisteme, ter da sta bili edini specializirani tematski skupini v hipokratski medicini kirurgija in ginekologija, ki pričata o specializaciji medicinskih disciplin v 5. in 4. st. pr. n. š. Obravnave namembnosti hipokratskih spisov razkrivajo še neko specifičnost antičnega strokovnega diskurza, to pa je strokovno besedilo namenjeno širši, laični publiki (*O obolenjih*). Ob tem obstajajo spisi za strokovnjake z namenom praktičnih priročnikov (*O napovedi*, *O zraku*, *vodah in krajih*). Ker se del medicinske aktivnosti, kot jo opisujejo spisi iz hipokratskega korpusa, odvija kot strokovno poučevanje, je pri večini spisov iz hipokratskega korpusa pomembna didaktična dimenzija. Del specifičnosti hipokratskih spisov se nanaša na komunikacijsko situacijo, za katero so napravljeni, zato lahko razlikujemo tudi strokovne spise za javno govorno nastopanje. Hipokratski teksti se oblikujejo v različne forme, ki vplivajo na njihove posebnosti (zaznamki, aforizmi, polemike, zaokrožene eksplanatorne sheme). Zaradi problematike antične koncepcije žanra je težko govoriti o žanrski pripadnosti hipokratskih spisov, glede na dejstvo, da se šele ustvarja strokovni diskurz, pa ne moremo govoriti o lastnostih pisne oblike, ki bi jo lahko imenovali žanr strokovnega spisa. Eden od ciljev te raziskave je določitev glavnih formalnih karakteristik strokovnega žanra v spisih hipokratskega korpusa, ki nam ga spisi ohranjajo v nastajanju.

Hipokratski teksti v sodobni lingvistični analizi

Temeljni interes lingvistične analize je, na osnovi proučevanja posameznih hipokratskih spisov, izolirati tiste formalne elemente, ki jih je mogoče prepoznati kot značilne karakteristike zgodnjega antičnega strokovnega diskurza in tako v širšem aspektu prikazati kako je oblikovanje in razvoj medicine kot samostojne discipline, na jezikovni ravni spremljalo razvoj medicinskega diskurza, enega najstarejših znanih profesionalnih žargonov. Predmet analize so hipokratski spisi, izbrani glede na ocenitev splošnih karakteristik besedila in specifičnih segmentov, ki govorijo o njihovi relativni starosti, stopnji strokovnosti, žanrski pripadnosti, postulirani publiki ter navezanosti na sredstva govorne ali pisne komunikacije. Vsi izbrani hipokratski teksti, ne glede na poskuse njihove konkretnejše kronološke določbe, figurirajo kot zgodnji antični strokovni diskurz. Ob metodah tradicionalne filološke in lingvistične analize se bo poizkušal uveljaviti tudi sodoben metodološki pristop, ko – v glavnem na podlagi analize diskurza – iz antičnih besedil lahko preberejo tudi podatke o kontekstu, publiki in navzočnosti avtorja, ter s pomočjo teh sestavov razlagajo mrežo sestavljenih odnosov, ki tvorijo antično strokovno besedilo. Opazovanje formalnih posebnosti hipokratskih besedil usmerjeno na določanje elementov strokovnega medicinskega idioma, se v širšem pomenu lahko strukturira kot preučevanje načina izražanja in komuniciranja strokovnega ali specializiranega znanja v antiki. Hipokratski avtorji pri izmenjavi idej uporabljajo določena sredstva in načine verbalnega izražanja, pri čemer zavestno in podzavestno kreirajo novi strokovni idiom.

Začetki ustvarjanja medicinskega diskurza se lahko povežejo z željo in potrebo, da se komunicira specifično znanje, ki nastaja v domeni medicinskega raziskovanja. Predpogoj komunikacije je formalna prilagoditev komunicirane vsebine sredstvu, s katerim se komunicira. Formalizacija vsebine, posredovane z jezikom, se izvaja prek jezikovnih sredstev, ko pa le-teh primanjkuje, jih je potrebno ustvariti. Hipokratski spisi ponazarjajo procese tvorbe jezikovnih sredstev, potrebnih za oblikovanje strokovnega diskurza, in v konkretnih primerih kažejo, kakšne so bile rešitve posameznih komunikacijskih zahtev specializiranega medicinskega znanja. Istočasno prikazujejo dejstvo, da je bilo v nekaterih primerih možno sposojanje potrebnih jezikovnih sredstev iz drugih specializiranih domen in njihova prilagoditev specifičnostim medicinskega diskurza. V kontekstu antične Grčije v 5. in 4. st. pr. n. š., je bila takšna vrsta izposoje možna edino v okvirih filozofskega, retoričnega in pesniškega diskurza. Praksa javne komunikacije polisa je spodbudila željo, da se tudi strokovna medicinska komunikacija večinoma ustvarja v javni domeni; na to dejstvo se veže potreba, da bo strokovno medicinsko znanje formalno

lahko zaznavno in prepoznavno, kar rezultira s formalnimi specifičnostmi hipokratskega idioma. Na formalne značilnosti medicinskega diskurza hipokratskih spisov je posebno vplivala ideja prepričljivosti in učinkovitosti javne komunikacije. V 5. in 4. st. pr. n. š. javni prostor, v katerem se odvija medicinska dejavnost, ni institucionaliziran, posledica tega je poudarjena kompetitivnost konteksta antične grške medicine. To dejstvo ustvarja dodatni pritisk na hipokratske avtorje, zato le-ti prevzamejo načelo jezikovne komunikacije, ki ustvarja pozitivni družbeni učinek, formalna jezikovna sredstva, s pomočjo katerih se realizira komunikacija, postanejo temeljne oblike forme strokovnega medicinskega diskurza. Del formalnih oblik hipokratskega diskurza lahko povežemo z zadovoljevanjem pragmatične dimenzije strokovne komunikacije. Takšno obravnavanje hipokratskih spisov ne sme zanemariti dejstva, da je posledica nediferenciranosti miselnih domen in njihovega počasnega specializiranja v antični Grčiji slabša razmejitev znanstvenega, strokovnega in laičnega prostora. Ker niti strokovne domene, ki so nastajale, niso bile institucionalizirane, je očitno, da niti meje med laiki in strokovnjaki niso bile tako trdne, kot jih poznamo danes.

Eden izmed hevrističnih modelov, ki se jih lahko uporabi za raziskovanje in razumevanje aktualnih formalnih značilnosti strokovnih besedil iz hipokratskega korpusa, je tisti, ki ga predlaga Dell Hymes v obliki sheme analize govornega dogodka. Modelno izhodišče te raziskave je modificirana Hymesova shema, ki zajema formalno v hipokratskih besedilih prisotne elemente konteksta, publike in komunikacijske situacije, kateri so namenjeni, okoliščine strokovne komunikacije, odnosov strategij govora in pismenosti, jezikovnih in dialektalnih specifičnosti, diferenciacije strokovnega diskurza na terminološkem nivoju, retoričnih sredstev in tehnik, sintaktičnih posebnosti na nivoju stavka in strukture spisa ter prisotnost avtorja. Te točke omogočajo vzpostavitev mreže razmerij, znotraj katerih se ustvarja slika formalnih značilnosti hipokratskega idioma. Odstopanja od modela so dovoljena v taki meri, da v posameznih spisih niso formalizirane vse opisane sestavine, zato je potrebno model razumeti kot seznam vseh možnosti, oziroma katalog, ki vnaprej obljublja rezultate. Pri uporabi tako zamišljenega modela je potrebna previdnost, ker le-ta s seboj prinaša nekaj problemov. Pri določanju publike, kateri so bili ti spisi namenjeni, zaradi majhnega števila podatkov in drugačne narave razlik med strokovno in nestrokovno publiko v antiki, obstaja nevarnost, da določanje ostane rekonstrukcija, utemeljena na nepreverjenih trditvah, – o (ne)razumljivosti, (ne)atraktivnosti ali (ne)ustreznosti strokovnega besedila za določeni tip publike.

Vprašanje prejemnika sporočila je zlasti zanimivo v kontekstu komunikacije medicinskega besedila, saj prejemnik posreduje praktično

znanje, ki je zelo pomembno tudi za laično publiko. Eden od problemov pri raziskovanju formalnih značilnosti hipokratskih spisov se nanaša na različnost forme, s katero se je izražal in komuniciral medicinski tekst. Od proznih vrst so antični avtorji lahko uporabljali obliko pisma, dialoga, govora, priročnika, uvoda, kompendija ali komentarja. Takšna situacija nas usmerja k pomembnemu dejstvu, da v antiki ne obstaja enoten sistem žanrov znanstvenega in strokovnega diskurza. Gledano iz perspektive nastanka proznih form v arhaičnem in klasičnem obdobju, omogočajo hipokratski spisi edinstven vpogled v proces ustvarjanja znanstvenega diskurza in žanrov znanstvenega pričevanja. Tvorjenje proznega diskurza, ki postaja medij komunikacije medicinskega znanja, je povezano z vse večjim deležem pismenosti v grški družbi, kar je opaziti od 5./4. st. pr. n. š., v času ko nastajajo hipokratski spisi. Zato v njih lahko raziskujemo vsebinske in formalne pokazatelje tranzicije iz ustne v pisno tradicijo. Ker ni antična Grčija nikoli postala popolnoma pisna družba, bo to raziskovanje enako pozornost usmerjalo tudi na formalne elemente arhaičnega ustnega izročila (ustno ohranjanje in prenašanje znanja) in na sodobnejši aspekt antične ustnosti, povezan z načelom javne, prepričljive in učinkovite komunikacije. Vprašanje, zakaj je jonski dialekt postal dialektalna osnova novega strokovnega medicinskega idioma, je še vedno ločilnica raziskovalcev hipokratskih spisov (tradicija zgodnjega filozofskega diskurza jonske filozofije narave, komunikacijski doseg idiolekt).

Hipokratski tekst kot strokovni diskurz – posebnosti in problemi

Hipokratski spisi so izvirna strokovna besedila, v katerih je lahko zaznati procese ustvarjanja znanstvene terminologije. Razni vidiki oblikovanja anatomske in patološke terminologije ter splošnih strokovnih medicinskih terminov se raziskujejo z vidika diferenciranosti strokovnega jezika v obdobju 5. in 4. st. pr. n. š., posebno v luči med sodobnimi znanstveniki sprejetega mnenja, da izvirajo prvi poskusi kreiranja medicinske terminologije v antični Grčiji iz helenističnega obdobja. Procesi terminologizacije v medicinskem diskurzu zajemajo nominalizacijo s pomočjo formantov (*κῶφωσις* 'poškodba', *ἐρύθημα* 'zardelost', *παροξυσμός* 'poslabšanje', *αἱμορραγίη* 'krvavitev'), substantivizacije pridevnikov, prislovov in glagolov (anatomski termin *τὰ ἄνω* se nanaša na vse zgornje dele telesa), tvorbe pridevniških in glagolskih sestavljenk (*ἐπαναχρόεμπτουμαι* 'izkašljevati', *χρόεμπτουμαι* 'kašljati', *ἐπίξηρος* 'zelo suh', *ξηρός* 'suh'). Posebno problemsko domeno tvori nosološka terminologija. Konceptualizacija bolezni se ne odvija nujno na enkratni način. Naziv bolezni obstaja samo kot model pojasnitve realnosti in se realizira samo na idejni ravni.

Tolmačenje realnosti, ki se nahaja izza naziva bolezni, je odvisno od celotnosti referenčnega sistema, ki sestoji iz teoretičnega (razvitost abstraktne misli v neki družbi) in praktičnega vidika (patološka resničnost določenega zgodovinskega obdobja). Od Hipokratovega obdobja do danes se je referenčni sistem bistveno spremenil, zato se v končni konsekvenci hipokratske bolezni ne morejo identificirati v sodobnih terminih. Stopnjo razvitosti strokovnega jezika se lahko spremlja tudi na nivoju strukture in organizacije besedila, kjer se besedne zveze opazujejo kot elementi kolektivnega diskurza, določeni s konvencijami in komunikacijo, in ne kot elementi individualne avtorjeve izbire (struktura in razporeditev paragrafov, začetek in konec strokovnega besedila).

O težavah pri dataciji hipokratskih spisov pričajo primeri neenotne kronološke datacije nastanka besedila (spis *O mestih na človeku* iz 4. ali z začetka 5. st. pr. n. š., spis *O prehrani* iz 4. st. pr. n. š. ali iz helenističnega obdobja). Gledano s kronološkega vidika, so zanimivi spisi *Epidemije*, ker predstavljajo skupino istovrstnih besedil, nastalih v diahroničnem kontinuumu (*Epidemije I* i *Epidemije III* iz približno 410 pr. n. š., *Epidemije II*, *Epidemije IV* i *Epidemije VI* izmed 400 in 375 pr. n. š., *Epidemije V* in *Epidemije VII* med 375 in 350 pr. n. š.). Hipokratski spis *O tkivih* je nastal ob koncu 5. ali na začetku 4. st. pr. n. š., in če je obravnavan s kronološkega vidika, je relativno važnejši, ker predstavlja najstarejši popolnoma ohranjen primer zgodnjega raziskovanja narave v tradiciji predsokratske filozofije narave iz 6. in 5. st. pr. n. š. Vprašanje avtorstva hipokratskih spisov se dotika dveh nerazrešenih problemskih krogov hipokratskih študij, določanja Hipokratovih spisov (hipokratsko vprašanje) in anonimnosti hipokratskih spisov. To raziskovanje oziroma proučevanje teh vprašanj se zaključuje s postuliranjem hipokratskega avtorja za vsak spis, definiranega z dejstvi, da se je v 5./4. st. pr. n. š. ukvarjal z medicino in je njegovo delo v nekem trenutku postalo del zbirke *Corpus Hippocraticum*. Večji poudarek v tem raziskovanju je dodeljen interpretaciji formalne navzočnosti avtorja v strokovnem diskurzu.

Z aspekta strokovnosti in ciljne publike lahko opazimo nekaj pomembnih dejstev. Hipokratski spisi se smatrajo za strokovna besedila, toda njihovi formalni in vsebinski pokazatelji strokovnosti se lahko analizirajo glede na stopnjo strokovnosti publike, s katero so komunicirali. V tem kontekstu raziskuje, kako se na formalni ravni jezikovnih značilnosti zrcalijo dejstva, da so spisi nastali za relativno zaprto skupino strokovne publike (*O zraku, vodah in krajih*, *O napovedi*, *O predvidevanjih I*, *O predvidevanjih II*, sedem knjig spisov *Epidemije*, *O mestih na človeku*) ali, da so spisi namenjeni manj strokovni javni publiki (*O zdravniški veščini*, *O tkivih*, *O vetrovih*, *O prehrani*). Poseben tip predstavljajo tako imenovani »mešani« spisi, za katere se misli, da zajemajo formalne značilnosti,

sprejemljive tako v strokovni kot tudi laični publiki (*O starodavnem zdravilstvu*, *O mestih na človeku*). Kriterij publike v formalni analizi antičnega strokovnega medicinskega diskurza je pomemben zato, ker se domneva, da so v času nastanka hipokratskih spisov interesi in pričakovanja publike lahko postavljali nekatere formalne komunikacijske zahteve. Te zahteve in njihova izpolnitev so pomemben segment interakcije, ki je rezultirala s formalnimi posebnostmi hipokratskega idioma.

Pri ocenitvi strokovnega besedila iz antične Grčije ne gre zanemariti vpliva domene javnosti, v kateri je prav gotovo potekal del strokovne komunikacije. Povezano s tem kriterijem se obravnavajo formalne značilnosti spisov, sestavljenih za pismeno komunikacijo, in tiste, namenjene govorni prezentaciji strokovnega diskurza. Kombinacija štirih elementov (strokovna ali laična publika, pisna ali govorna prezentacija) je omogočila izbiro relevantnih hipokratskih spisov z naslednjo strukturo razvrstitve značilnosti: spis *O zraku, vodah in krajih* je namenjen govorni prezentaciji pred strokovno publiko, spisi *O vetrovih*, *O zdravniški veščini* in *O starodavnem zdravilstvu* so sestavljeni za javno prezentacijo pred širšo publiko z manjšo stopnjo medicinske strokovnosti, za pisno recepcijo medicinskega znanja pa so namenjeni spisi *O tkivih*, *O prehrani*, *Epidemije I-VII*, *O mestih na človeku*, *O napovedi*, *O predvidevanjih I-II*.

Obravnavanje žanrske pripadnosti izbranih hipokratskih spisov se veže še na eno bistveno vprašanje hipokratskih študij, to je vprašanje obstoja, definicije in omejitve žanra (tudi žanra strokovnega diskurza) v antiki. Hipokratski spisi reprezentirajo žanrsko pestrost zbirke *Corpus Hippocraticum* in obenem pričajo o formalni neizenačenosti žanra antičnega strokovnega diskurza. Hipokratski spisi *Epidemije I*, *Epidemije III*, *O zraku, vodah in krajih*, *O napovedi* in *O predvidevanju II* so primeri strokovnega diskurza, oblikovanega v obliki praktičnega priročnika. Kot zapiski so opredeljeni spisi *Epidemije II*, *Epidemije IV*, *Epidemije VI*, *Epidemije V*, *Epidemije VII*. Strokovni diskurz kot zaokroženo raziskovanje narave v predsokratskem slogu lahko spoznamo v spisu *O tkivih*. Spisi *O zdravniški veščini* in *O starodavnem zdravilstvu* so primeri strokovne polemike. Aforistični formalizirani strokovni teksti so spisi *O prehrani* in *O predvidevanju*, spis *O vetrovih* pa je strokovni diskurz, ki je formaliziran kot javni govor. Pojem žanra ni enak v sodobnem in antičnem kontekstu, zato so v določeni meri zgoraj omenjene trditve konstrukti, ki pomagajo pri klasifikaciji. Po drugi strani pa ponazarjajo, da v antični znanstveni in strokovni komunikaciji v 5. in 4. st. pr. n. š. ni bilo strogih žanrskih omejitev.

Razmerje med medicino in filozofijo se pri izbranih hipokratskih spisih konkretizira na nekoliko različnih ravneh. Spisi *O tkivih*, *O vetrovih*, *O prehrani* in *O mestih na človeku* so primeri, ki dobro prezentirajo specifičnosti filozofske medicine, utemeljene na filozofskih eksplanatornih modelih

realnosti. Spis *O starodavnem zdravilstvu* prikazuje reakcijo zoper filozofsko medicino, spis *O zdravniški umetnosti* pa način, kako strokovni medicinski diskurz uporabljamo za obrambo samostojnosti svoje znanstvene domene. V raziskovanje je uvrščen tudi tretji tip hipokratskega besedila, pravi medicinski spisi, pri katerih so filozofski vplivi epistemološko-metodološko in doktrinarno zanemarljivi (*O zraku, vodah in krajih, Epidemije I-VII, O napovedi, O predvidevanju I-II*). Poleg filozofije je na medicini v 5. in 4. st. pr. n. š. globoko sled pustila retorika, katere razcvet lahko povežemo s pojavom in delovanjem sofistov. Splošno dobimo vtis, da je bila sofistična retorika dobro sprejeta v medicinskem diskurzu, ker kaže večina spisov vsaj minimalne retorične značilnosti. Zdi se, da se privlačnost retoričnih strategij in sredstev za strokovni diskurz lahko obrazloži na podlagi možnosti boljše in lažje komunikacije strokovnega znanja, ki se je zdravnikom ponujala v interakciji s kolegi strokovnjaki, z učenci v pedagoški dejavnosti in javnostjo predstavljaj idej pred široko publiko.

Terminološka diferenciacija v hipokratskem diskurzu

Terminološka diferenciranost hipokratskega diskurza je temeljno vprašanje, na katero je vezano to delo, ker naj bi bil le-ta pomemben pokazatelj in predpogoj za obstajanje strokovnega idioma. Terminološka diferenciranost se nanaša na obstoj specifične podskupine terminov v jezikovnem sistemu, ki označujejo posebno skupino fenomenov izvenjezikovne realnosti. Ti termini nastajajo kot novonastale besede ali v procesih semantičnih premikov pri že obstoječih terminih pod vplivom posebne komunikacijske potrebe. Predpogoj komunikacije strokovnega medicinskega znanja je njegovo organiziranje in imenovanje, pri ustvarjanju instrumentarija medicinskih pojmov pa so sodelovali vsi hipokratski avtorji. V večini spisov lahko razlikujemo nekaj nivojev strokovne diferenciacije terminov. Formalno najmanj diferencirani strokovni termini, brez lastnega načrta izraza, se izražajo z oblikami substantiviranih pridevnikov, participov in prislovov ($\tau\acute{o}$ ψυχρόν, τὸ φλογῶδες, οἱ κοματώδεις, ἡ κάτω κοιλίη, ἡ ἄνω κοιλίη, τὰ ἔμπροσθεν). Obstajajo primeri, ki govorijo o uporabi vsakdanjih terminov v strokovnem diskurzu, interpretacijsko zelo pomembni, ker kažejo na oddaljevanje profesionalnega žargona od vsakdanjega jezika. Strokovni termini pogosto pridejo v hipokratski diskurz z definicijami. Hipokratski spisi pričajo tudi o obstoju strokovnih terminov v drugih miselnih domenah. V spisu *O starodavnem zdravilstvu* je omenjen filozofski pojem postulata-izvirnega principa (ὑπόθεσις), v spisih *O zraku, vodah in krajih* in *O zdravilni umetnosti* so omenjeni pojmi φύσις in νόμος, temeljni pojmi iz antične razprave o

poreklu človeških in družbenih fenomenov. V spisu *O prehrani* se uporabljajo filozofski termini γένος in εἶδος, v spisu *Epidemije VI* pa termini iz javne in pravne domene (δοκιμασίη, ἔλεγχος). Hipokratski spisi vsebujejo tudi termine, ki ponazarjajo dokončani proces terminološke diferenciacije, kot so epidemični pojmi konstitucije in krize (κατάστασις, κρίσις) ali termini hipokratske terapije (φλεβοτομία, ἔλλεβορίζειν, φλεβοτομεῖν), najbolj številni pa so primeri, ki prikazujejo aktivno udeležbo hipokratskih avtorjev pri tvorbi novih medicinskih terminov. Pridevniške tvorjenke ponazarjajo pomembnost detajla v medicinski observaciji (prefiksacija, formant -ωδης) in jih lahko interpretiramo kot tvorbe, nastale zaradi zapolnitve vrzeli med novo potrebo strokovne komunikacije in le-tej neprilagojenega jezikovnega sistema. Opažene formalne značilnosti terminološke komponente v hipokratskih spisih govorijo v prid dejstvu, da v hipokratskem idiomu zbirke *Corpus Hippocraticum* lahko vidimo začetke tvorbe profesionalnega medicinskega žargona v obdobju 5. in 4. st. pr. n. š.

Strukturalne in sintaktične značilnosti hipokratskega diskurza

Formalne značilnosti hipokratskega diskurza se raziskujejo tudi na področju strukture hipokratskih spisov, ker se smatra, da obstajajo posebna pravila strukturiranja strokovnega besedila, ki se kažejo na formalnem nivoju, ki pa so močno povezana z vplivi komunikacijskih konvencij. Različnost strukturalnih značilnosti analiziranih spisov kaže, da v 5. in 4. st. pr. n. š. ne obstaja kanonska struktura strokovnega diskurza. Dva temeljna opazna strukturalna tipa spisov predstavljata prosto strukturo (*O predvidevanju I*, *O prehrani*) in spisi z elaborirano strukturo (*O predvidevanju II*, *O mestih na človeku*, *O zraku, vodah in krajih*, *O tkivih*, *O vetrovih*, *O starodavnem zdravilstvu*, *O zdravniški veščini*, *O napovedi*). Prosta struktura strokovnega besedila teksta pomeni, da je sestavljen brez določenega obrazca razvrstitve paragrafov, med katerimi ni notranje navezanosti niti napetosti. Spisi elaborirane strukture se začnejo z uvodom ali *in medias res*. Uvod je namenjen za značilnost tematike dela in poudarjanje lastne medicinske doktrine, kar spisu daje programski karakter (*O predvidevanju II*, *O mestih na človeku*, *O tkivih*). V uvodu spisa *O zraku, vodah in krajih* hipokratski avtor uporablja priložnost, da se, razen o tematiki spisa in strokovnih stališčih, izrazi tudi o temeljnih problemih tematike in možnih kritikah njegovega pristopa. *In medias res* gre začetek spisov *O starodavnem zdravilstvu* in *O zdravniški umetnosti*. Razen začetka strokovnega besedila smo obravnavali tudi formalizacijo njegovega zaključnega dela in opazili, da ne obstaja pravilo, kako se strokovni diskurs konča. Spis *O vetrovih* se konča z zaključno formulo, spis *O tkivih* z referenco na drugi spis, spis *O zraku, vodah in krajih*

z efektnim in neposrednim nagovorom publike. Spis *O napovedi* se konča z rekapitulacijo najpomembnejših elementov napovedi. Posebno strukturo ima sedem knjig spisov *Epidemije*, ki so sestavljeni iz treh delov – konstitucije, splošni nasveti in potek bolezni. Ti trije glavni deli so kompozicijsko nepovezani in različno tretirani v posameznih epidemijskih spisih, kar govori v prid dejstvu, da je strukturo epidemičnega spisa bilo možno modificirati v skladu z avtorjevimi potrebami. Vzpostavljena slika formalnih značilnosti strukture analiziranih spisov ponazarja, da v obdobju 5. in 4. st. pr. n. š. ni bilo enotnih struktur strokovnega diskurza niti pravil, ki bi avtorje obvezovala, da strukturirajo svoja dela na točno določene načine. Zdi se, da so hipokratski pisatelji lahko spreminjali strukturo in balansirali med strokovnimi afinitetami, sposobnostmi in komunikacijskimi zahtevami.

Vprašanje strukture hipokratskega diskurza se deloma dotika nove ravni. Govorimo o retoričnih sredstvih in strategijah, ki se uporabljajo pri tvorjenju v okviru notranje organizacije paragrafa, ki pomagajo da se strokovno znanje logično poveže in dinamično strukturira. Predvsem so to zaključne in uvodne formule in delci, ki v stalnih rekapitulacijah izkazane vsebine pozornost bralca in poslušalca usmerjajo na najbolj pomembne dele in pripomorejo k boljši iznajdljivosti v strokovnem besedilu. Takšna retorična sredstva se bolj pogosto uporabljajo v spisih elaborirane strukture (*O zraku, vodah in krajih, O starodavnem zdravlilstvu, O zdravniški umetnosti*), nekateri izmed primerov pa so ὡσπερ καὶ πρότερον εἶρηται, ἐνὶ δὲ συντόμῳ λόγῳ, περὶ ὧν γεγράφεται, οἷα εἶρηται, ὡς διαγέγραπται. V izbranih hipokratskih spisih smo izolirali tudi nekatera druga retorična sredstva, katerih uporaba je v strokovnem diskurzu posebno poudarjena. Del le-teh povezuje formalne značilnosti strokovnega diskurza s pesniškim diskurzom (metafore, primerjave, paralele, antiteze), drugi del pa približuje strokovni diskurz retoričnemu diskurzu (retorično vprašanje, govorjenje publiki, fiktivne komunikacijske situacije, fiktivni primeri, fiktivna zamera, fiktivni sogovornik). Vplivi sofistične retorike v hipokratskih spisih so zelo pomemben element ocene komunikacijske situacije, v kateri je bil uporabljen strokovni diskurz. Dejavnost hipokratskih avtorjev sovпада z obdobjem, ko je aktivnost sofistov najbolj močno in izjemno globoko prodrła v vse sfere grške družbe. Hipokratska medicina sprejema idejo prepričljive komunikacije ter se poslužuje različnih retoričnih sredstev, z namenom realizirati se v formalnem oblikovanju medicinskega diskurza. Vseeno pa sofistične vplive na medicinski diskurz lahko označimo kot mlajši fenomen, ki ni enakomerno zajel vseh hipokratskih spisov. Izolirane ostanejo arhaične značilnosti aforističnega sloga, inkorporirane v strokovni diskurz v primerih iz spisov *O prehrani, O napovedi* in *O predvidevanju*. V teh spisih lahko opazimo, kako je funkcioniral strokovni diskurz kot aforistična generalizacija. Paralelno obstajanje

inovacijskih in arhaičnih značilnosti v hipokratskih besedilih se lahko interpretira kot ena od značilnosti zgodnje in formativne faze v obstajanju profesionalnega žargona.

Na sintaktični ravni lahko povzamemo nekaj osnovnih sintaktičnih tipov. To so spisi z maksimalno poenostavljeno sintakso (*O prehrani*, *O predvidevanju I*), spisi z mešanimi sintaktičnimi značilnostmi (*Epidemije*) ter spisi, v katerih so sintaktična sredstva poudarjena formalna sredstva tvorbe strokovnega besedila (*O zdravilni umetnosti*, *O starodavnem zdravilstvu*, *O mestih na človeku*, *O vetrovih*, *O tkivih*). Pristop z vidika tradicionalne sintakse grškega jezika je omejen in ne omogoča pojasnitev sintaktičnih specifičnosti hipokratskega diskurza. Če opazujemo z vidika komunikacijskih okoliščin v 5. in 4. st. pr. n. š., lahko vidimo začetke postopnega razvoja hipokratskega diskurza v smeri višje stopnje sintaktične organizacije, čeprav še ne obstaja predpisani korpus sintaktičnih značilnosti strokovnega spisa. Skupina sintaktičnih značilnosti analiziranih spisov je pestra in je sestavljena iz elipse (neizrečeni predikat, neizrečeni subjekt), naštevanja, paratakse, hiazma, neupoštevanja pravila o kongruenci predikata in subjekta (z nezaznamovano spremembo subjekta), brahiloške sintakse (sintagmatske konstrukcije z neizrečenimi, ampak kontekstualno razumljivimi deli).

Navzočnost avtorja v antičnem strokovnem diskurzu

V hipokratskih spisih je avtorjevo izrekanje eden temeljnih delov strokovnega diskurza. Jezikovna oblika, v kateri se le-ta realizira, ni enotna, in zajema izrekanje v 1. osebi ednine (včasih poudarjeno z osebnim zaimkom "jaz") in izrekanje v 3. osebi ednine. Ti ustvarijo prostor avtorjeve strokovne avtoritete, istočasno pa dvigujejo osebni ton v strokovnem diskurzu. Omejena navzočnost avtorja v spisih *Epidemije I* in *Epidemije III* ter *O prehrani* govori v prid dejstvu, da ta formalna značilnost v hipokratski diskurz prodira povezano z vplivi sofistike. Ravno tako hipokratski spisi prinašajo relativno veliko podatkov o komunikacijskih situacijah in o publiki, za katere so bili formalno strukturirani, kar je na primer različno od spisov iz Aristotelovega korpusa. Vseeno se edini zanesljivi sklep nanaša na zavest hipokratskih avtorjev o obstoju dveh vrst potencialne publike – strokovne in laične – in njim primernimi formalnimi in vsebinskimi razlikami v medicinskem diskurzu (*O vetrovih*, *O starodavnem zdravilstvu*).

Tretja dimenzija – kontekstualno branje hipokratskih tekstov

Zadnja skupina formalnih značilnosti relevantnih za rekonstrukcijo

hipokratskega idioma zajema kontekstualno raven. Ta razmeroma široko zamišljena kategorija se nanaša na vse izkaze o aspektih družbenega konteksta, katerih prisotnost poudarja njihovo pomembnost za strokovni diskurz. Element konteksta v hipokratskem diskurzu nam omogoča vpogled v dejavnost hipokratskega avtorja, drugih zdravnikov in udeležencev intelektualne scene v 5. in 4. st. pr. n. š., v odnose med člane strokovnih skupin in njihovo komunikacijo, v prakso kritike, debate in polemike in sploh vse podatke, ki se ne nanašajo samo na strokovni diskurz, ampak govorijo o okoliščinah, v katerih je nastajal in funkcioniral. V spisu *O tkivih* se element konteksta razkriva v specifični tematiki spisa, ker takšna mešanica filozofije in medicine priča o obdobju, ko dominantna filozofija v svojem razmahu popolnoma preveva medicinsko raziskovanje. Drugi vidik istega konteksta prikazuje spis *O starodavnem zdravilstvu*, v katerem je vidna reakcija dela medicinskih krogov na filozofsko utemeljeno medicino. Distinkcija pisanja in govorjenja o zdravilstvu, zapisana v tem delu, prikazuje, da se v obdobju njegovega nastanka že razlikujeta ta dva vidika strokovne komunikacije; pisanje je poudarjeno tudi kot eden aspektov transmisije strokovnega znanja. Omemba Empedokla v 20. poglavju je svojevrstno odstopanje od običajne prakse učene polemike, s katero se kritizirajo tuja, toda anonimna stališča in ideje. Ta spis izhaja iz konteksta predsokratske in sofistične intelektualne razprave o človeškem napredku, na podlagi katere rekonstrukcija zgodovine medicine temelji na dojemanju postopnega napredka rezultatov v medicini, nastanek civilizacije pa povezuje z odkritjem veččin. Spis *O zdravniški umetnosti* velja za prvo besedilo, v katerem se obravnavajo postavke splošne epistemologije. Spis je nastal v kontekstu trenutka, neugodnem za samostojne praktične veščine, ko se, razen te apologije zdravniške umetnosti, podobna besedila pojavljajo tudi v drugih disciplinah. S kontekstualno ravnijo spisa *O vetrovih* se lahko določi interakcija retorike in medicine v 5. in 4. st. pr. n. š., tako kot podatki o realnosti zdravniške prakse, vezane na človeško trpljenje (izpostavljenost zdravnika stresu, trpljenje bolnikov, dejavnost slabih zdravnikov). Hipokratski spis *O zraku, vodah in krajih*, podobno kot spisi *Epidemije*, nas uvajajo v kontekst medicinske prakse potujočega antičnega zdravnika. Poudarjanje uspešnosti, ki jo kot nagrado avtor obljubi tistim, ki mu sledijo, ustvarja sliko kompetitivnega konteksta, v katerem deluje. Ta spis postavlja medicino v razmerje s še eno znanstveno disciplino antike, in sicer z astronomijo, kar je dober podatek o obstajanju diferenciranih znanstvenih domen v 5. in 4. st. pr. n. š. Poudarjanje pomembnosti astronomije za opravljanje zdravniške umetnosti govori o obsegu strokovne izobrazbe hipokratskega zdravnika in o multidisciplinarni orientaciji hipokratske medicine. Razmerje znanstvenih disciplin je bilo eno glavnih vprašanj zgodnje grške znanosti, o čemer pa govori kontekstualna navedba iz spisa

O mestih na človeku, kjer se obravnava odnos medicine in gimnastike. Tudi v tem spisu vidimo, da avtor govori o problemu napredka v medicini (*O zdravniški umetnosti, O starodavnem zdravilstvu*). Slika nasprotij strokovnega delovanja hipokratskega avtorja spisa *O predvidevanju II* in dejavnosti drugih zdravnikov nam omogoča videnje pestrosti antičnega strokovnega razmišljanja v 5. in 4. st. pr. n. š. Govorno in pisno kot mediji zbiranja strokovnega znanja in obstajanja strokovne komunikacije med zdravniki sta pomembna kontekstualna podatka za razumevanje dinamike antične grške medicine. Ta spis nam ponuja enkratni vpogled v konkretne procese vzpostavitve napovedi, zaznamovane z interakcijo zdravnika, ki je zdravil pacienta, na podlagi vprašanj in odgovorov. Omemba mest in pacientov (Odesa, Kos, Arhekrat, Aristagora) uvršča spis *O predvidevanju I* v kontekst zdravniške prakse potujočega zdravnika, kot sta spisa *O zraku, vodah in krajih* in *Epidemije*. Sedem knjig spisov *Epidemije* ima nekaj skupnih kontekstualnih delov. To je že omenjeni kontekst potujočega zdravnika, potem podatki iz zgodovine bolezni, na podlagi katerih lahko sklepamo, da je hipokratski zdravnik zdravil moške, ženske in otroke, sužnje in svobodne ljudi, tujce in Grke ne glede na njihov pogosto skromen premoženjski status (obrtniki). Posamezni deli govorijo o kontekstu nastajanja epidemčnih spisov *ex post* (ἀναμνησμοί). Reference v zvezi z avtorjevo zdravniško prakso govorijo v prid dejstvu, da so bili avtorji spisov *Epidemije* zdravniki s prakso, iz katere so črpali dejstva za svoje znanstvene teorije. Poleg tega obstajajo podatki o dejavnosti drugih zdravnikov, nazivi mest govorijo o krajih, kjer bivajo in delajo hipokratski zdravniki, o odnosu do pacienta in o obiskih pri bolnikih na njihovem domu. V spisu *Epidemije VI* lahko kritični komentar Herodikove terapijske prakse razložimo kot pomemben pokazatelj o obstajanju komunikacije v strokovnih medicinskih krogih. V spisih iz tretje epidemčne skupine so številnejše kontekstualne navedbe, navezane na zgodovino bolezni kot posledica preusmeritve na naracijo (okolščine v zvezi s poškodbo in boleznijo, poklic bolnika). Raziskovanje kontekstualne ravni, vključene v formalno artikulacijo hipokratskega diskurza omogoča tvorbo popolnejše in realnejše podobe dejavnosti hipokratskih zdravnikov na področju zdravniške prakse in na področju strokovnega diskurza.

Zaključek

Na podlagi izoliranih formalnih lastnosti lahko hipokratski idiom opišemo kot grški jezik neizenačenih, a kljub temu jasnih jonskih karakteristik, ki se kot specifični idiom medicine razvija sorazmerno neizenačeno. Na ravni strokovne diferenciacije lahko opazimo tri različne nivoje, na katerih so

artikulirani strokovni termini, nivoji vsakdanjega, poetičnega in retoričnega izrekanja. Vpliv komunikacijskih konvencij na formalno artikulacijo strokovnega diskurza se v hipokratskem idiomu realizirajo na dveh ravneh. Ena je arhaična, ki jo karakterizirajo elementi predproznega strokovnega izkazovanja, v kateri je bila vloga govornega izražanja v prenašanju in ohranjanju strokovnega znanja veliko večja, formalizirani kot strnjjenost, kompaktnost in aforističnost, ki vzdržujejo ekonomičen izraz, ki si ga lahko zapomnimo. Druga raven je relativno mlajša in se nanaša na tedaj sodobne vplive sofistike in retorike, ki se formalno realizirajo kot strokovni diskurz retoričnih vsebin; retorična sredstva se uporabljajo kot predpogoj za uspešno in prepričljivo komunikacijo, v kateri je publika poudarjena kategorija. Na ti dve ravni – arhaično in inovacijsko – se umeščata tudi dva temeljna strukturalna in sintaktična tipa hipokratskega diskurza. Obstoj idiomov tako heterogenih značilnosti, ki so lahko povezani s posebnostmi profesionalnega žargona, potrjuje predpostavke o hipokratskem idiomu kot enem najstarejših strokovnih žargonov, ki je v medicinskih tekstih fiksiran v prednormativni stopnji, ko ni bilo trdnih pravil o formalni artikulaciji strokovnega diskurza. V skladu s sodobnim pristopom formalnih značilnosti hipokratskega idioma smo analizirali tudi načine, na katere so se formalizirale kategorije avtorjev in publike. Ti dve kategoriji, skupaj s kontekstualno ravnino, sta prispevali, da to raziskovanje preraste meje lingvistične analize in omogočili, da se vprašanje formalnih karakteristik hipokratskega diskurza postavi v odnos proti širšemu družbenemu in intelektualnemu kontekstu v 5. in 4. st. pr. n. š. Hipokratski avtorji so v strokovni diskurz uvrstili veliko število kontekstualnih podatkov, na podlagi katerih vemo, da so v strokovni komunikaciji rabili govorno in pisno komunikacijo, da so se zavedali problema strokovnega izobraževanja, da je bila antična grška zdravniška večšina sestavljena iz teoretične in praktične ravni, da so bili hipokratski avtorji hkrati v približno enakem razmerju teoretiki in praktiki, ter da so bili izpostavljeni udeleženci intelektualnih dogajanj v svojem obdobju.

Terminological Analysis of the Corpus of Ancient Greek Medical Writings

Summary

Selected writings of *Corpus Hippocraticum*, the oldest extant body of medical texts which were written in the period between the 5th and the 4th century BC, were subject of linguistic research based on discourse analysis. From this aspect, Hippocratic texts are treated as representatives of one of the first professional jargons of western civilization. The emphasis is

placed on the formal levels of linguistic description in order to establish formal peculiarities of the Hippocratic discourse.

Approach to formal characteristics of Hippocratic discourse stresses some wider contextual elements like interactions between philosophy and medicine, elements of orally established society, spread of literacy, creation of domain of public communication and influence of its rules to different aspects of communication in ancient Greece.

The formal linguistic features of the Hippocratic discourse are classified into groups of dialect features, terminological differentiation, rhetoric techniques and strategies, structural characteristics, presence of author and audience, syntactical peculiarities and elements of the context.

Terminological differentiation in Hippocratic discourse is a very important level of formal description because it is considered to be one of the hallmarks of a professional discourse. It refers to the existence of a specific subset in the linguistic system which includes specially created technical terms. Hippocratic discourse shows different degrees of technical differentiation. The formalisation of the presence of author and audience is considered to be an essential element of a technical discourse as well. It is considered to be a later element which entered the technical discourse under the influence of sophistic rhetoric and rules of public communication (doctrine of persuasive communication).

Approach to the dimension of context includes analysis of all the utterances which relate to various aspects of wider social context, *i.e.*, those which do not pertain to the technical discourse but are important because they provide information about the circumstances in which it came to be and functioned.